

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu : resurssit, rakenteet ja tulokset

Year: 2019

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2019

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2019). Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu : resurssit, rakenteet ja tulokset. In P. Karonen (Ed.), Tiede ja yhteiskunta : Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle (pp. 13-41). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, 1449.

Esipuhe

Petri Karonen

HISTORIAN TUTKIMUKSEN JA YHTEISKUNNAN YLI PUOLITOISTAVUOSISATAINEN VUOROPUHELU: RESURSSIT, RAKENTEET JA TULOKSET

Tutkimusteema ja -ongelma

Tässä teoksessa käsitellään suomalaisen historian tutkimuksen kehitystä 1860-luvulta nykyaikaan saakka. Suomen Historiallisen Seuran¹ ja sen esivaiheen, Historiallisen Osakunnan, avulla valotetaan suomalaisen historian tutkimuksen kenttää kokonaisuudessaan. Kirjoittajat luovat moniulotteisen kuvan historian tutkimuksesta sekä suomalaisten historiakäsitteistä ja historiankäytöstä kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissään.

Teoksessa tarkastellaan historian tutkijoiden ja yhteiskunnan välistä suhdetta yhtäältä Seuran ja muiden alan toimijoiden toimintana tiedeyhteisössään ja toisaalta historian tutkimuksen ja -kirjoituksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.² Teoksen luvuissa Seura on tavallisesti lähtökohtana, mutta näkökulma laajenee käytännössä kaikissa kirjoituksissa kattamaan koko historian tutkimuksen kentän. Yhtäältä kyse on profession yleisestä toimintatavasta: Suomessa samat henkilöt ovat pitkään tehneet sekä akateemista historian tutkimusta että laatineet suuremmalle yleisölle suunnattua historian kirjoitusta. Toisaalta kokonaisvaltaisuuden tavoittelussa pyritään ottamaan huomioon se muuallakin tehty havainto, jonka mukaan historioitsijat vain harvoin suoranaisesti samastuvat yhteenkään alansa kansalliseen järjestöön sinänsä, vaan omaan historian tutkijan professioonsa sekä erityisesti sen julkaisufoorumeihin, kuten aikakauskirjoihin tai muihin tieteellisiin sarjoihin.³

¹ Seuraavassa kirjoittajat käyttävät varsinaisessa tekstissä käsitteenä tavallisesti joko Historiallista Seuraa tai Seuraa, joilla tehdään ero muihin alan seuroihin ja yhdistyksiin nähden. Viitteissä olevista lyhenteistä tekevät tarkemmin selkoa teoksen lähdeluettelossa olevat selitteet.

² Kirjoittajat ovat hyödyntäneet muun muassa aiempia Seuran historiaan keskittyviä esityksiä (esimerkiksi Kaarlo Blomstedt 1925a–b, Uno Tuominen 1975) sekä monia varhempia historian kirjoituksen historiaan liittyviä esityksiä, jotka löytyvät myös tämän teemaan johdattelvan kirjoituksen lähdeluettelosta. Esimerkiksi Tommila 1989; Ahtiainen et al. (toim.) 1990; Ahtiainen – Tervonen 1996 sekä erityisesti HAik:n teemanumerot 1983, 2003:1; 2017:4; Katainen – Kinnunen – Packalén – Tuomaala 2005, 11–49; Vahtola 2009; Siiskonen 2009; Rentola 2009; Haapala 2009; Peltonen 2009.

³ Vrt. Torstendahl 2015, 15.

Historioitsijoita voi kutsua yhteiskuntatieteellisestä keskustelusta tutulla tavalla mandariineiksi. Mandariinit tuottavat älymystön edustajina merkittävää yhteiskuntaa koskevaa tietoa suurelle yleisölle. Historioitsija toimii – monista muista tutkijaprofessioiden edustajista poiketen – usein yhtä aikaa sekä kantamandariinina että välittäjämandariinina, sillä historiantutkija pyrkii ja kykenee yleensä kirjoittamaan hengentuotteensa sellaisessa muodossa, joka aukeaa myös muille kuin kulloinkin käsiteltävän alan asiantuntijoille.⁴

Teoksen keskeisiin yleiskäsitteisiin kuuluvatkin yhteiskunnallinen vaikuttavuus, historiakulttuuri ja historiapolitiikka. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus tai yhteiskunnallinen vuorovaikutus on noussut erityisesti 2000-luvun mittaan monilla elämänaloilla keskeiseksi käsitteeksi. Myös historiantutkimuksen kannalta termillä on merkitystä, vaikka yhteiskunnallisen vaikuttavuuden täsmällinen määrittäminen on hyvin monimutkaista. Silti uusien vaikuttavuuden kriteerien, vaatimusten ja arviointimenetelmien äärellä on hyvä muistaa, että suomalaisessakin tiedemaailmassa yhteiskunnallinen vaikuttavuus alkoi viimeistään Turun akatemian perustamisesta eli vuodesta 1640 lähtien. Yliopistojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus perustuu aina ensisijaisesti korkealuokkaiseen tutkimukseen ja opetukseen, jossa puolestaan akateemisilla opettajilla ja tutkijoilla on ensiarvoisen tärkeä roolinsa.⁵

Historiakulttuurilla tarkoitetaan yleisellä tasolla sitä tilaa, jossa ihmiset kohtaavat menneisyyden moninaisuuden. Historiakulttuuri ja historian käyttö voidaan rinnastaa menneisyyttä koskevien mielikuvien tuottamisen, käyttämisen ja muuttamisen tavoiksi, joilla on omat kestopensa, jatkuvuutensa ja murroskautensa. Historiakulttuurin poliittinen osa-alue on historiapolitiikka, joka on toimintana aina tavoitteellista ja tarkoitushakuistakin. Siinä on kyse yhtä aikaa muistamisesta ja unohtamisesta sekä erityisesti historiantutkimuksessa myös menneisyyttä koskevasta tulkinnasta, tutkimustavasta ja linjauksista.⁶

Teos on jaettu neljään teema-alueeseen, joissa kussakin on kaksi pääkirjoittajaa.

Ensimmäinen teema-alue keskittyy alan tutkijoihin ja historioitsijayhteisön muutokseen Seuran jäsenistön ja toimintakulttuurin näkökulmasta katsottuna. Tarkastelun kohteina ovat tutkijoiden sukupuoleen ja sosiaaliseen asemaan sekä heidän oppialoihinsa ja yliopistoihin

⁴ Käsitteet kanta- ja välittäjämandariini ovat peräisin Fritz K. Ringeriltä (1969). Suomessa niitä ovat käyttäneet erityisesti Heiskanen 1983, 304–305 ja Alapuro 1997, 86–87, vrt. esimerkiksi Iggers 1997, 24.

⁵ Esimerkiksi Niiniluoto 2015, 19.

⁶ Kootusti esimerkiksi Hentilä 2004; Torsti 2008, 61–71; Tilli 2009; Karonen - Rähä 2014a, 15–16; Rähä - Karonen 2016, 63–79.

liittyvät kysymykset. Luvussa nostetaan esille keskeisiä tutkijoita ja myös heitä, joita ei syystä tai toisesta noteerattu tai jotka jäivät kiistattomista ansioistaan huolimatta taustalle. Luku osoittaa muun muassa historian ammattilaisten määrän merkittävän kasvun ja profession sisäisen sukupuolijakauman tasa-arvoistumisen tarkastelujakson kuluessa.

Julkaisutoiminta on toisen pääluvun aiheena. Historiantutkijat ovat profession alkuvaiheista saakka olleet huomattavan ahkeria julkaisijoita. Luvussa pureudutaan Seuran julkaisutoiminnan kautta tutkimussuuntausten ja -näkemysten sekä tutkimusteemojen ja julkaisutoiminnan yleisiin muutoksiin. Seuran toiminnan alkuvaiheen lähdelöytöjen esittelyistä ja esitelmien painattamisista siirryttiin itsenäisyyden aikaan tultaessa entistä enemmän monografiamuotoisiin julkaisuihin ja sittemmin myös aitoihin artikkelikokoelmiin ja antologioihin.

Suomen Historiallisen Seuran kansainvälinen ja kansallinen yhteistyö on kolmas tärkeä tema. Seuran suhteet yliopistomaailmaan ovat aina olleet vahvat, sillä pääsääntöisesti ammattitutkijoiden yhdistyksenä linkki korkeakoulutukseen on ollut läheinen. Silti Seura ei ole puuttunut laajasti esimerkiksi yliopistojen tai koululaitoksen historianopetukseen, vaikka toisinaan sen nimissä on annettu kannanottoja koululaitoksen kehitykseen. Lisäksi Seura on järjestänyt erilaisia koulutustilaisuuksia ja seminaareja opettajille. Tutkijoiden verkostoituminen on ollut monipuolista ja toiminta kansainvälistä 1800-luvulta alkaen: luku osoittaa muutoksen ja painopistealueiden suunnat.

Historioitsijoita vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa tarkastellaan omassa luvussaan. Keskiössä ovat erityisesti historiantutkimuksen yleiseen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen liittyvät teemat, kuten tutkijoiden toiminta politiikassa ja kansakunnan rakentajina, historiakulttuurin ja historiapolitiikan luojina ja purkajina, sekä yleisesti historian käyttö erilaisissa tilanteissa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Teoksen kirjoittajat pyrkivät yhtä aikaa ottamaan huomioon historiantutkijoiden ja -tutkimuksen vaikuttavuuden muutokset ja tarkastelemaan sekä ”vahvoja” henkilöitä että kollektiivisempia kokonaisuuksia, joissa myös tutkimusryhmillä on sijansa. Suomalainen historiantutkimus ei koskaan ole toiminut yksinomaan Suomi-nimisen kokonaisuuden sisällä vaan on aina ottanut laajasti vaikutteita muualta. Siksi Suomen oloja vertaillaan muualla tapahtuneeseen kehitykseen. Teoksen lähes kaikissa luvuissa käytetään lähdeaineistona Seuran pöytäkirja-aineistoa, joka mahdollistaa keskeisten ilmiöiden tarkastelun eri

näkökulmista ja erilaisissa yhteyksissä, vaikka – kuten Marja Jalavan kirjoittamassa osuudessa ilmenee – pöytäkirjaus edustikin varsin usein neutraalia tai jopa konfliktien esiintuontia välttelevää linjaa. Keskeisten tutkijoiden kirjeenvaihto on tärkeä lähdekokonaisuus kuten ylipäätään tarkastelujaksoa käsittelevä ja sen aikana julkaistu historiantutkimuskin. Lisäksi tutkimusprosessin edetessä on haastateltu kokeneita historiantutkijoita lisätietojen ja aikalaisnäkökulman tavoittamiseksi.

Seuraavassa luodaan yleiskatsaus historiantutkimuksen keskeisiin rakenteisiin, toiminnan reunaehtoihin ja tuloksiin, sillä näiden teemojen koottu tarkastelu on usein jäänyt liian vähälle huomiolle. Lisäksi mukana on tietoisuutta historian alan väitöskirjojen määrästä, käsitellyistä aikakausista, väitöskirjojen kielestä ja väittely-yliopistoista.

Historiantutkimuksen professionalisoituminen

Suomalainen historiantutkimus oli kansainvälisesti arvioiden hyvin ajan hermolla, sillä autonomisessa Suomessa alettiin siirtyä aivan samoihin aikoihin kuin muissakin Pohjoismaissa ammattimaiseen historiantutkimukseen. Alkuvaiheessa tutkijayhteisö oli pieni ja siihen kuului myös 2000-luvun mittapuulla arvioiden joitakin historian valistuneiksi harrastajiksi luokiteltavia henkilöitä. Kuten Irma Sulkusen ja Tiina Kinnusen kirjoittamasta luvusta käy tarkemmin ilmi, oli Historiallisen Osakunnan perustaminen 1864 varhainen hanke alan tutkimuksen kehittämiseksi: Tanskassa oli tosin perustettu historiallinen yhdistys jo 1839, mutta Norjassa vastaava järjestö perustettiin tasan kolme vuosikymmentä tämän jälkeen ja Ruotsissa koko maata koskeva historiallinen yhdistys vasta 1880. Tosin Upsalassa oli aikanaan kenties Pohjoismaiden virein historiallinen yhdistys toiminut jo vuodesta 1862 lähtien; Lundissa vastaava perustettiin 1869.⁷

Suomalaisten samantahtisuus muiden Pohjoismaiden kanssa käy ilmi myös julkaisuutoiminnasta, sillä Historiallisen Arkiston (HArk) perustaminen vuonna 1866 voidaan

⁷ Professionalisoitumisesta ja historiallisten yhdistysten perustamisesta myös esimerkiksi: Odén 1991; Torstendahl 2011; Torstendahl 2012, 25; Jansson 2012, 52–64; Gunneriusson 2012, 214–215; Torstendahl 2015.

nähdä rinnasteiseksi Historiallisten aikakauskirjojen (norjaksi ja tanskaksi *Historisk Tidsskrift*, ruotsiksi *Historisk Tidskrift*) kanssa: sellaisia oli Tanskassa ilmestynyt jo vuodesta 1840 lähtien (ilmeisesti maailman vanhin edelleen ilmestyvä alan aikakauskirja), Norjassa 1870 ja Ruotsissa 1881 lähtien.⁸ Vaikka Marja Jalavan ja Pauli Kettusen luvun tietojen perusteella suuri osa HArkin teksteistä olikin pitkään erilaisten alkuperäisaineistojen painattamista ja esitelmäselostuksia, niin kovin suuresti tilanne ei eronnut aikakauden käytännöistä muissa Pohjoismaissa. Suomessa varsinaiset historian aikakauskirjat toki perustettiin varsin myöhään, *Historiallinen Aikakauskirja* (HAik) 1903 ja *Historisk Tidskrift för Finland* (HTF) 1916.

Rolf Torstendahl liittää Skandinavian historiantutkimuksen ammattimaistumisen kahteen tekijään, jotka kummatkin löytyvät Suomestakin: yhtäältä tulevaisuuden historiantutkijoiden kouluttamisen tiettyjen teoreettisten oletusten ymmärtämiseen (esimerkiksi valtion roolin korostaminen, historismi) ja toisaalta saksalaisen Leopold von Ranken hengessä tapahtuneeseen menetelmälliseen kehitykseen. ”Moderni historiantutkimus” tavataankin ajoittaa alkavaksi noin 1800-luvun puolimaista, joten siinäkin mielessä tämän teoksen aikarajaukset noudattelevat kansainvälisiä näkemyksiä.⁹ Historiantutkimuksen professionalisoitumisen alku ajoittuu tämän teoksen alkuvaiheille. Kun historioitsijaksi alettiin aidosti kouluttautua, merkitsi se Jo Tollebeekin ja Ilaria Porcianin mukaan koko historiantutkijakentän ”demokratisoitumista”. Demokratisoituminen on varsin vahva ilmaus, kun se liitetään 1800-luvun lopun ja 1900-luvun aivan ensimmäisten vuosikymmenten yhteyteen. Silti Suomessakin taloudellisesti ja sosiaalisesti heikommassa asemassa olleiden yhteiskuntaryhmien laajentuneet mahdollisuudet koulutukseen mahdollistivat osaltaan myös heille – alkuvaiheessa käytännössä yksinomaan miehille – ammatin historioitsijana, kuten Irma Sulkusen ja Tiina Kinnusen analyysi osoittaa. Vähitellen naiset saivat tasavertaiset mahdollisuudet korkeampaan koulutukseen, vaikka varsinaiset yliopistolliset virat pysyivät Suomessa, kuten muuallakin, vielä pitkään heidän ulottumattomissaan. Silti Suomen tilanne ei tässä suhteessa suinkaan eurooppalaisessa katsannossa ollut edes 1900-luvun alussa poikkeuksellisen synkkä, vaan paremminkin nuori tasavalta edusti läntisen maailman kärkeä.¹⁰

⁸ Myös Leino-Kaukiainen 2003, 88; Torstendahl 2011, 264.

⁹ Muun muassa Iggers 1997, 27–29; Breisach 2007, 268–271; Torstendahl 2011, 272; Tollebeek - Porciani 2012, 10. Myös Odén 1991, esimerkiksi 62. Suomessa erityisesti Tommila 1989, 2001.

¹⁰ Tollebeek - Porciani 2012, 11, 18–19. Vrt. kuitenkin Torstendahl (2015, 12), jonka mukaan ”professionalism has to be of an elitist character”.

Historiantutkimuksen perusrakenteet ja -toimijat Suomessa 1800-luvun jälkipuoliskolta 2010-luvulle

Historiantutkimuksen alalla on puolentoista vuosisadan aikana luonnollisesti tapahtunut suuria muutoksia. Yleislinjana on ollut, että aina aivan viime vuosikymmeniin saakka alan resurssit ovat kasvaneet, mikä on suoraa seurausta suomalaisen yhteiskunnan yleisestä kehityksestä. Oheinen taulukko 1 osoittaa virka- ja/tai työsuhteisten tehtävien muutoksen vuosina 1870–2015.

Taulukko 1. Historian alaan liittyvät professorin, dosentin ja lehtorin/yliassistentin tehtävät sekä tutkimusta ja koulutusta eri aikoina harjoittaneet yksiköt vuosina 1870–2015. Lähteet: Valtiokalenterit kyseisiltä vuosilta sekä kaikkien professorien osalta STV eri vuosilta; Ellonen (toim.) 2008; Acatiimi 2015 (täysiaikaiset professorit 2010); Professoriliitto, palkkaselvitys 2015; Nevala 2002, 414; vrt. Klinge 1989b, 418.¹¹

Vuosi	Historian professorit/(Suomen kaikki professorit)	Dosentit	Lehtorit/yliassistentit	Yhteensä	Tutkimusyksiköt
1870	5/(31)	2	0	7	1
1880	4/(37)	3	0	7	1
1890	5/(40)	3	0	8	1
1900	6/(51)	3	0	9	1
1910	11/(104)	6	0	17	1
1920	11/(142)	7	0	18	2
1930	11/(192)	13	0	24	3
1940	12/(254)	14	2	28	5
1950	14/(341)	14	2	30	5
1960	17/(477)	24	1	42	5
1970	32/(1 070)	48	5	85	6
1980	46/(1 470)	84	13	143	7
1990	45/(1 802)	131	25	201	7
2000	46/(**)	230	34	310	8
2010	47/(2 374)	355	53	455	8

¹¹ Mukana tässä taulukossa ovat kaikki historian tutkimuksen piiriin liittyvät tehtävät, toisin sanoen myös kirkko- ja oikeushistorian virat, mutta ei kuitenkaan kirjallisuushistorian tai taidehistorian tehtäviä. Professuureiksi on laskettu mukaan tehtäviin nimitetyt professorit ("oppituolin haltijat"), ylimääräiset ja henkilökohtaiset professuurit sekä apulaisprofessuurit (myös 2010-luvun tenure-tehtävät). Dosentit on laskettu kaikki yhteen (ottamatta huomioon, että osalla heistä on saattanut olla dosentuuri useammassa kuin yhdessä yliopistossa tai korkeakoulussa). Vuoden 2010 tieto dosenteista on vuodelta 2009, sillä tuon vuoden jälkeen dosentteja ei ole enää kirjattu valtiokalentereihin. Todettakoon, että eri lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden tiedot vaihtelevat merkittävästi toisistaan, mutta oheiset tiedot ovat silti vähintään suuntaa antavia. Resurssikehityksestä erilaisin painotuksin esimerkiksi Tommila 1998b; Tommila 2000, 103. Kirjoittaja kiittää aineiston keruuvuodesta HuK Jemina Lakkaa.

Taulukko 1 käsittää sekä ”humanistis-yhteiskuntatieteellisen” historian että muut historian alaan liittyvät tehtävät. Aina 1900-luvun alkuun saakka professoreja ja opetusta antavia dosentteja oli alle kymmenen. Pitkään oli voimassa käytäntö, jonka mukaan kaikki dosenteiksi nimitetyt olivat tosiasiallisesti tulevia professoreita tai siirtyivät merkittäviin tehtäviin muualle valtionhallintoon.¹³ Vaikka esimerkiksi Seuran johtokunnassa valitettiin toistuvasti autonomian ajan lopulla historian alan henkilöstön vähäisyyttä ja yleistä resurssipulaa, niin tosiasiaa Suomen tilannetta ei voinut pitää huonona. Esimerkiksi Norjassa oli historiassa 1870-luvulta aina vuoteen 1935 saakka yhteensä vain kolme professoria kerrallaan ja yksi dosentti. Ruotsissa puolestaan historian professoreja oli kolmessa korkeakoulussa 1900-luvun alussa 5–7.¹⁴ Helsingissä oli vuonna 1910 vakinaisissa, henkilökohtaisissa ja ylimääräisissä viroissa perinteisen historian tehtävissä seitsemän professoria (Carl von Bonsdorff, Hjalmar Crohns, Kustavi Grotenfelt, Johan Rikhard Danielson-Kalmari¹⁵, Uno Ludvig Lehtonen, Ernst Gustav Palmén, Magnus Gottfrid Schybergson). Näiden lisäksi virkoja oli kirkkohistoriassa, peräti kaksi oikeushistoriassa sekä venäläistämisen välineeksi rakennettuna tehtävänä vielä oppituoli Venäjän valtio-oikeudessa ja historiassa. Tehtävien määrää voi pitää näin pohjoismaisesti tarkastellen huomattavana. Silti matkaa erityisesti tieteenalan johtavaan valtioon Saksaan oli melkoisesti, sillä keisarikunnassa oli jo 1890-luvulla lähes 150 historian professoria, jos kohta Saksa oli väkiluvultaan ja resursseiltaan tietysti jotain aivan muuta kuin autonominen suuriruhtinaskunta.¹⁶

¹² Arvio.

¹³ Esimerkiksi vuoden 1870 dosentit K. A. Bomansson (nimitettiin samana vuonna Valtionarkiston hoitajaksi) ja K. E. F. Ignatius (myöhemmin senaattori) olivat Seurankin aktiiveja. Vuonna 1880 dosentteina olivat tulevat historian professorit J. R. Danielson(-Kalmari), M. G. Schybergson ja E. G. Palmén. Dosenttuuri pääsääntöisenä ”porttina” professorinvirkaan kesti aina toiseen maailmansotaan saakka, vaikka vielä esimerkiksi 1960 dosenttien joukossa olivat muun muassa myöhemmät professorit Jarl Gallén, Matti Lauerma, Vilho Niitemaa, Juhani Paasivirta, Kauko Pirinen, Jaakko Suolahti ja Sven-Erik Åström. Kootusti myös esimerkiksi Strömberg 1994, 247; Kaarninen, M. 2005.

¹⁴ Odén 1991, 59; Torstendahl 2011, 263. Vrt. esimerkiksi Klinge 1982, 191; Tommila 1998a, 18; Strömberg 2003, 133.

¹⁵ Seuraavassa Johan Rikhard Danielson-Kalmarista käytetään yhdenmukaisuuden ja selvyuden vuoksi nimeä Danielson-Kalmari, vaikka vuoteen 1906 saakka hän käytti nimeä Danielson.

¹⁶ Odén 1991, 53.

Virkojen määrä kasvoi sittemmin hyvin maltillisesti aina 1960-luvun alkuun saakka, vaikka tutkimus- ja koulutusyksiköjä tuli lisää. Vuonna 1918 perustetussa Åbo Akademiassa ja vuodesta 1920 lähtien¹⁷ toimineessa Turun yliopistossa oli ajan mittapuun mukaan runsas historian edustus. Vuoden 1940 tietoihin ilmestyivät myös Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun ja Yhteiskunnallisen korkeakoulun lehtorinvirat; myöhemmin molemmissa yliopistoiksi kasvaneissa oppilaitoksissa historiantutkimuksella ja -opetuksella on ollut vankka sija. Uusien yliopistojen perustamisen myötä historiaankin tuli runsaasti uusia virkoja: 1960-luvun kaltaista virka- ja työsuhteiden määrän kasvua¹⁸ – käytännössä kaikkien tehtävien määrä kaksinkertaistui vuosikymmenessä – ei ole myöhemmin enää koettu. Silti 2010-luvulla professuureja on eri yliopistoissa ja korkeakouluissa lähes kaksi kertaa ja (yliopiston)lehtoreita (vast.) kymmenen kertaa enemmän kuin vajaat puoli vuosisataa aiemmin. Historian alan koulutuksen volyymin hurja nousu näkyy myös dosenttien kokonaismäärässä. Viimeisen kerran Valtiokalenteriin merkittiin kaikki dosentit vuonna 2009, sillä seuraavana vuonna voimaan tullut uusi yliopistolaki poisti muiden ohella dosenttienkin virkasuhteet. Tuolloin dosentteja oli yli kolmesataa¹⁹; vuonna 1960 heitä oli noin 40. Silti historian merkitys tieteiden joukossa on suhteellisesti pudonnut, kenties enemmän kuin aiemmin on ymmärretty. Professorien määrällä mitaten vielä itsenäistymisen aikoihin joka kymmenes professori oli historioitsija, tätä kirjoitettaessa hädin tuskin joka viideskymmenes. Luonnollisesti yhteiskunta on – onneksi – monimutkaistunut ja myös koulutusta pitää antaa lukemattomilla aloilla ja eri näkökulmista, mutta silti tilannetta tulee seurata tarkasti.

Taulukko 2. Historian oppialalta tohtoriksi väitelleiden ja eri alojen professoreiksi päätyneiden (vakinaisen tai *tenure*) historian tohtoreiden väittelypaikka ja ensimmäisen professuurin sijoitusyliopisto vuosina 1834–2016. Lähteet: Mylly 2002; Kangas - Hietala - Ylikangas (toim.) 2009; Ahtiainen - Tervonen 1996; Autio (toim.) 2007; Ellonen (toim.) 2008; Garritzen 2011.²⁰

¹⁷ Turun tiedot eivät kuitenkaan ole vielä mukana vuoden 1920 tilastossa.

¹⁸ Suhteellisesti tällainen kasvu ei ollut poikkeuksellista, sillä esimerkiksi valtio-opin oppiaineessa professorien ja apulaisprofessorien määrä kasvoi vuosien 1960 ja 1970 välillä lähes kolminkertaiseksi (6->15), vaikka lähtötaso oli toki historian alaan verrattuna pienempi. Nousiainen - Anckar (toim.) 1983, liite 2 (s. 339).

¹⁹ Heistä noin 50 henkilöä oli dosenttina vähintään kahdessa yliopistossa tai korkeakoulussa.

²⁰ Taulukossa ovat mukana humanistis-yhteiskuntatieteellisistä oppiaineista aikanaan väitelleet ja professoreiksi nimitetyt henkilöt. Mukana ovat kaikki tämän peruskriteerin täyttäneet henkilöt, jotka ovat voineet sittemmin päätyä muuallekin kuin perinteisen historiantutkimuksen alalle. Historian alan ulkopuolelle on sijoitettu muun muassa liiketaloustieteen tai journalistiikan alalle. Sen sijaan kirkko-, oikeus- tai koulutushistoriassa väitelleet ja professoreiksi edenneet, yhteensä 42 henkilöä, eivät ole mukana taulukon luvuissa. Suurin osa näistä tohtoreista

FT-tutkinto (vast.) mistä yliopistosta	Professoriksi nimitetyn ensimmäinen yliopisto	JoY							ulkomaat/muu organisaatio	Yht.
		HY								
		(ISY)	JY	OY	TaY	TY	ÅA			
HY	62	5	7	1	8	16	7	13	119	
JoY/ISY	0	4	0	0	0	0	0	0	4	
JY	0	1	6	0	1	1	0	2	11	
OY	0	0	0	4	0	0	0	3	7	
TaY	0	0	1	1	4	1	0	1	8	
TY	4	1	2	2	3	16	0	3	31	
ÅA	0	0	0	0	0	1	8	0	9	
Ulkomaat/muu organisaatio	4	1	1	1	1	3	0	0	11	
Yhteensä	70	12	17	9	17	38	15	22	200	

Historiantutkimuksen kehityksessä professorien merkitys on kiistaton ja siksi seuraavassa käydään tiiviisti läpi professorinimitysten jakaumaa 1800-luvulta nykypäivään saakka.

Vuosisatojen etumatkaltaan lähtenyt Helsingin yliopisto dominoi kaikkia professorinimityksiä sisältävää tilastoa (taulukko 2). Taulukko osoittaa samalla professorimäärien avulla tutkimus- ja opetusyksiköiden volyymierot. 1920-luvulla aloittanut Turun yliopisto osoittautuu Helsingin yliopiston jälkeen toiseksi suurimmaksi. Käytännössä kaikkialla suurin osa professoreista on valmistunut tohtoriksi Helsingin yliopistosta.

Ensimmäinen muualla kuin Helsingissä tohtorintutkintonsa suorittanut historian professori oli Turussa vuonna 1927 väitellyt ja kymmenen vuotta myöhemmin samaan yliopistoon yleisen

on suorittanut tutkintonsa Helsingin yliopistoon (N=31) ja myös sijoittunut sinne (N=23). Åbo Akademiassa uraa on tehnyt kahdeksan, Turussa neljä ja Joensuun/Itä-Suomen yliopistossa kolme. Neljä on siirtynyt muihin organisaatioihin tai ulkomaille.

historian professoriksi nimitetty Kaarlo Jäntere. Hän oli aikanaan tarkastelujakson professoriksi valituista aikajärjestyksessä 29. historiasta väitellyt. Jänterekin oli alun perin yksi monista Gunnar Suolahden oppilaista.

Polkuriippuvuudesta johtuvan Helsinki-keskeisyyden korjaamiseksi taulukkoon 3 on kerätty vastaavat tiedot vuosilta 1965–2016, vaikka uudempien korkeakoulujen ja yliopistojen osalta tiedot ovatkin lähes identtiset edellisen taulukon tietojen kanssa. Silti tällä tavoin pystytään tarkastelemaan tarkemmin suomalaisen yliopistolaitoksen 1960- ja 1970-lukujen merkittävää kehityskautta.

Taulukko 3. Professoreiksi päätyneiden (vakinaisen tai pitkä määräaikaisuus, *tenure*) historian tohtoreiden väittelypaikka ja ensimmäisen professuurin sijoitusyliopisto vuosina 1965–2016. Lähteet: taulukko 2.

FT-tutkinto (vast.) mistä yliopistosta	Professoriks i nimitetyn ensimmäine n yliopisto	HY							ulkomaat/mu u organisaatio	Yht.
		JoY (ISY)	J Y	O Y	Ta Y	T Y	Å A			
HY	25	5	6	1	7	11	2	9	66	
JoY/ISY	0	4	0	0	0	0	0	0	4	
JY	0	1	6	0	1	1	0	2	11	
OY	0	0	0	4	0	0	0	3	7	
TaY	0	0	1	1	4	1	0	1	8	
TY	3	1	2	2	3	15	0	3	29	
ÅA	0	0	0	0	0	1	4	0	5	
Ulkomaat/mu u organisaatio	4	1	1	1	1	3	0	0	11	

Taulukon 3 perusteella suurin osa historian professoreista valitaan Helsingin yliopistossa opiskelleista ja väitelleistä, sillä lähes puolet virkoihin tai työsuhteisiin nimitetyistä on maan suurimmasta yliopistosta.²¹ Toinen havainto on se, että Helsinkiin on päätynyt käytännössä yksinomaan oman yliopiston kasvatteja. Suomalaisista yliopistoista ainoa poikkeus ovat kolme Turussa väitellyttä, joista ensimmäinen oli Pentti Renvall. Turun yliopistossa väitelleitä onkin päässyt Åbo Akademiin lukuun ottamatta kaikkiin muihin Suomen yliopistoihin. Turussa historian virkoja ja toimia (taulukon alin rivi) on tarkastelujaksolla ollut täytettävänä yhtä monta kuin Helsingissä. Näiden ”kahden suuren” jälkeen yksiköt ovat tällä mittarilla mitattuina varsin samankokoisia.

Tieteellisten verkostojen merkityksen vuoksi seuraavassa luodaan katsaus, erityisesti väitöskirjojen esipuheista ja muistelmista yms. saatavien tietojen avulla, historian professoreiksi päätyneiden henkilöiden ohjaaja–oppilas-suhteisiin. Verkostonäkökulma mahdollistaa ainakin joiltakin osin tieteellisten koulukuntien muodostumisen hahmottamisen sekä ”ylisukupolvisten” oppilas–ohjaaja-suhteiden näkyväksi tekemisen. Analyysi ei ole täysin kattava, sillä kaikkien professuurin saaneiden henkilöiden ohjaajista ei ole ollut saatavissa tietoa. Tämä on voinut johtua esimerkiksi siitä, ettei ohjaajaa tosiasiaassa ole ollutkaan. Tieto puuttuu 19 professorilta 200:sta, joten kattavuus on silti tältä osin lähes 90 prosenttia.²² Numeerisen aineiston ja kvalitatiivisen tarkastelun yhdistelmällä voidaan myös vastata esimerkiksi Karl-Erik Michelsenin jo 1994 esittämään haasteeseen, jonka mukaan suomalaista historiankirjoituksen historiaa ”leimaa yksilökeskeisyys ja heroistinen suurmieskulttuuri”.²³ Alla mainitut aktiiviset ohjaajat – joista käytännössä kaikki ovat jo

²¹ Hieman toisesta näkökulmasta katsottuna vastaavan suuntainen tulos: Strömberg 1994, 264; Strömberg 1998c, 88.

²² Tekijä valmistelee vastaavaa tutkimusta kaikista historian alan väitöksistä Suomessa, mutta tässä on tyydyttävä pienempään näytteeseen. Historian professoreiksi edenneet väitelleet tutkijat edustavat lähes 20 prosenttia kaikista historiasta väitelleistä henkilöistä (vrt. myöhemmin tilastot väitöksistä), joten tiedot ovat vähintään suuntaa antavia. Tiedot on kerätty ennen muuta väitöskirjojen esipuheiden, tutkijoiden elämäkertojen ja muistikirjoitusten sekä muistelmien avulla (viimeksi mainitusta: Tommila (toim.) 1998b).

²³ Michelsen 1994, 65–67, 70. Samalla kaikkien professorien mukaan ottaminen auttaa myös välttämään joissakin aiemmissa tutkimuksissa havaittua Helsinki-keskeisyyttä ja tutkimusten luokittelua mustavalkoisten koulukuntien kautta, vrt. esimerkiksi Mauno Jokipiin (1997, 19) huomautus asiasta.

aiemmassa tutkimuksessa tunnustettu merkittäviksi tohtorikouluttajiksi – ovat aikojen saatossa olleet poikkeuksellisen tehokkaita ”professorikouluttajia”.

Taulukko 4. Tehokkaimmat ”professorien kouluttajat” noin vuosina 1900–2016. Lähteet: taulukko 2 ja siinä mainitut lähteet sekä muistitieto, muistelmat ja väitöskirjojen esipuheet.

Ohjaaja	Oppilaiden (ensimmäisen) professuurin sijoitusyliopisto	Yhteensä
Korhonen, Arvi	4 HY, 1 JoY, 3 JY, 2 TaY, 4 TY	14
Danielson-Kalmari, J. R.	7 HY, 1 ÅA, 1 TaY	9
Niitemaa, Vilho	1 JoY, 2 OY, 1 TaY, 4 TY	8
Jutikkala, Eino	5 HY, 1 JY, 1 TY	7
Puntila, L. A.	2 HY, 2 TaY, 2 TY	6
Palmén, E. G.	5 HY	5
Suolahti, Gunnar	3 HY, 2 TY	5
Renvall, Pentti	1 HY, 1 JoY, 1 JY, 1 TaY, 1 muu	5
Hovi, Kalervo	4 TY, 1 muu	5
Klinge, Matti	4 HY	4
Jokipii, Mauno	1 JoY, 1 JY, 1 TaY, 1 TY	4
Virrankoski, Pentti	3 TaY, 1 TY	4
Yhteensä 10 (12) eniten kouluttanutta	31 HY, 4 JoY, 6 JY, 2 OY, 11 TaY, 19 TY, 1 ÅA, 2 muu	76/200:sta professorista

Tehokkaimpien professorikouluttajien listalla ylivoimaiseksi nousee Helsingin yliopiston yleisen historian professori Arvi Korhonen, jonka koulukunnan vaikutus on luonnollisesti

tunnettu ja tunnustettu jo pitkään.²⁴ Korhosen suoria oppilaita sijoittui Oulun yliopistoa ja Åbo Akademiä lukuun ottamatta kaikkiin Suomen yliopistoihin. Yllä olevalta listalta myös Turun yliopiston yleisen historian professori Vilho Niitemaa on ollut Korhosen ohjauksessa.

Aiempaa sukupolvea edustaneet J. R. Danielson-Kalmari ja E. G. Palmén toimivat huomattavasti suppeammassa yliopistomaailmassa, joten heillä oli absoluuttista osuuttaan suurempi suhteellinen merkitys autonomian ajan lopun ja itsenäisyyden ajan alun professoreiksi päätyneiden ohjaajina.

Taulukon perusteella Helsingin yliopiston kaikista virkaan nimitetyistä professoreista peräti 90 prosenttia (30/32) oli kahdeksan miehen kouluttamia.²⁵ Ainoa listalle päässyt uusien yliopistojen professorikouluttaja on Jyväskylän yliopiston Suomen historian professori Mauno Jokipii, joka Turun yliopiston Suomen historian professori Pentti Virrankosken tavoin oli Helsingin yliopiston Suomen historian professori Eino Jutikkalan oppilas. Jokipiin oppilaiden ensimmäinen virkapaikka oli eri puolilla maata sijainneissa yliopistoissa, mikä ei suinkaan ole Suomessa ollut yleistä.²⁶

Ohjaaja–ohjattava-suhteita on mahdollista seurata myös systemaattisemmin koko tarkastelujakson ajalta. Sitä varten oheisessa kaaviossa on – Palladio- ja Gephi-nimisiä verkostojen visualisointiin suunniteltuja digitaalisia työkaluja hyödyntäen – luotu yksinkertaistettu kaavio professoreiksi eri aikoina nimitettyjen henkilöiden keskinäisistä ohjaussuhteista.²⁷ Niinpä mikäli tarkastelu ulotetaan kaikkiin Korhosen oppilaisiin, heidän oppilaisiinsa ja jopa oppilaiden oppilaisiin, niin tällöin ”Korhosen talliin” on kuulunut vähintään 52 professoriksi edennyttä eli noin neljäsosa kaikista historiasta aikanaan väitelleistä professoreista.

Kaaviossa korostuvat kotimaiset historian alan ohjaaja–ohjattava-suhteet, vaikka useilla professoreiksi edenneillä oli joko ulkomainen tai jonkin historian lähialan ohjaaja. Kaavio

²⁴ Esimerkiksi Hovi 1982, 255–256; Kemiläinen 1982, 258–259; Tommila 1989; HAik-teemanumero 1990; Michelsen 1994; Strömberg 1998b, 43; Tommila 2000, 99; Kauhanen 2018, 263–272. Päiviö Tommilan (1989, 219–220) mukaan 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa suuri osa Helsingin yliopiston opiskelijoista ryhtyi lukemaan yleistä historiaa juuri siksi, että Arvi Korhonen oli opettajana eri luokkaa kuin Suomen historian professori Jalmari Jaakkola. Jorma Ahvenainen luonnehtii haastattelussa Arvi Korhosta laajan opiskelijakatraan kannustavaksi ohjaajaksi ja hyväksi seminaarinvetäjäksi.

²⁵ Seppo Zetterberg ja Jorma Ahvenainen antavat haastatteluissaan monipuolisen kuvan Jutikkalan, Renvallin ja Korhosen ”talleista” ja ylipäätään helsinkiläisestä 1950–1980-luvun historioitsijayhteisöstä.

²⁶ Mauno Jokipiin merkityksestä tutkijayhteisölle myös Toivo Nygårdin haastattelu.

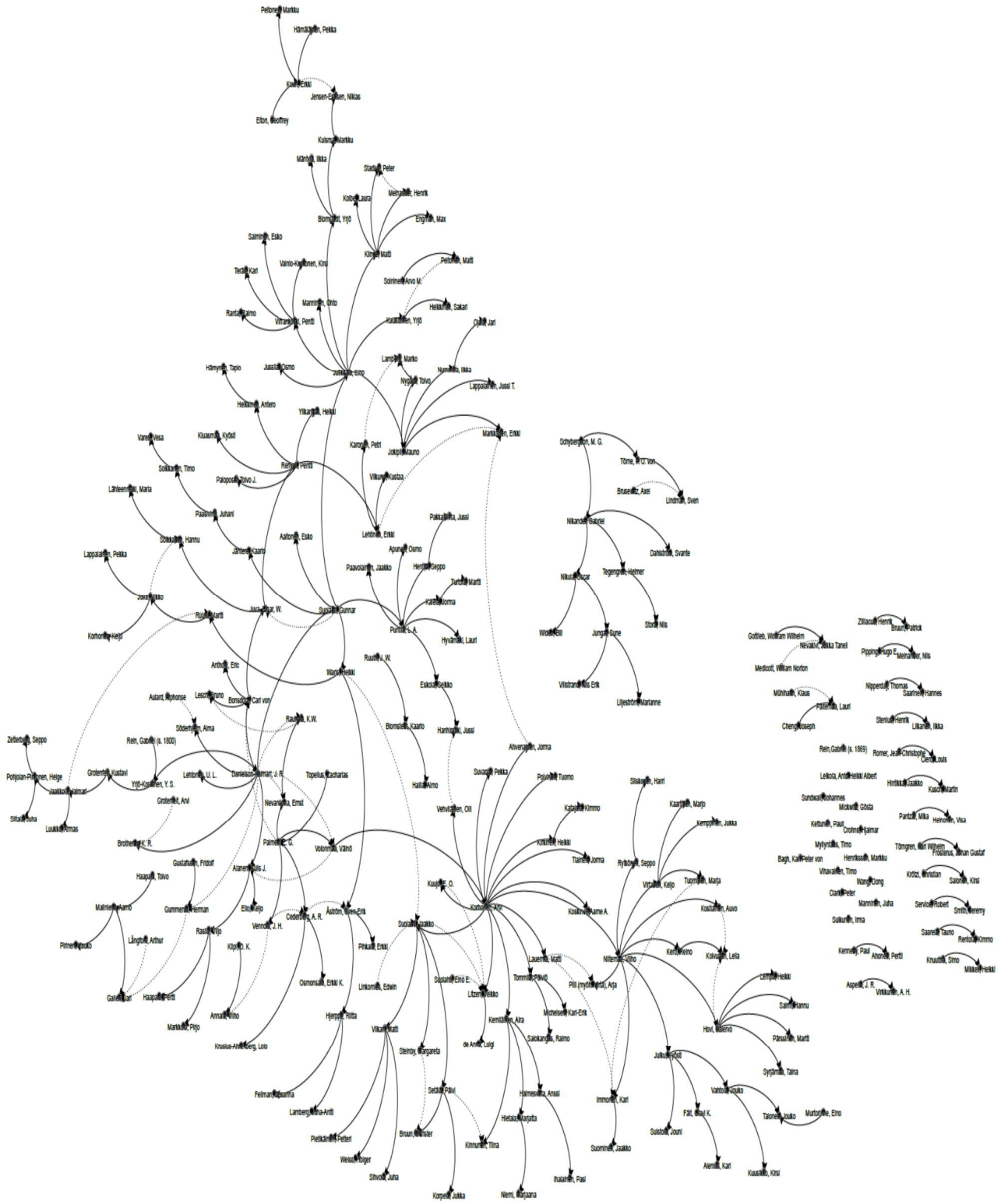
²⁷ <http://hdlab.stanford.edu/palladio/>; <https://gephi.org/> (viitattu: 1.11.2017). Kirjoittaja kiittää FM Ville Salmelaa merkittävästä teknisestä avusta kyseisen kaavion laatimisessa.

osoittaa selkeästi sen jo sinänsä pitkään tiedetyn faktan, että nykyaikainen historiantutkimus Suomessa alkaa Gabriel Reinistä (1800–1867). Hänen oppilaansa oli Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen²⁸, jonka vaikutuksesta kasvoi ensimmäinen suuri ”professorilinja”. Yrjö-Koskinen linja levittäytyi J. R. Danielson-Kalmarin kautta useisiin suuntiin. Yhtäältä se esiintyy Väinö Voionmaan kautta Arvi Korhoseen henkilöityneessä laajassa, pääasiassa yleiseen historiaan ja kulttuurihistoriaan suuntautuneessa verkostossa. Toisaalta hahmottuu Gunnar Suolahden ja Voionmaan välittämänä määrällisesti jokseenkin yhtä merkittävä ”yhteiskuntahistoriallinen”²⁹ suuntaus, joka kattaa laajasti niin talous-, sosiaali- kuin poliittisenkin historian tuntijoita. Toinen suuri professorilinja on ”topeliaaninen”, sillä se perustuu Z. Topeliuksen oppilaan E. G. Palménin vaikutukseen. Palménin haara ei laajuudeltaan ole yhtä suuri tai yhtä helposti hahmotettavissa kuin ensin mainittu linja. Palmén teki laajaa ohjausyhteistyötä kollegansa Danielson-Kalmarin kanssa, minkä vuoksi heidän vaikutustaan on vaikea erottaa toisistaan. Lisäksi Palménin aikanaan historiasta väitelleistä oppilaista monet siirtyivät historian lähialoille, eikä heidän myöhempi mahdollinen vaikutuksensa tiedemaailmassa näy oheisessa kaaviossa. Selkeimmin Palménin vaikutus näyttäytyy Carl von Bonsdorffin ja Einar W. Juvan (Juvellius) kautta muun muassa Pentti Renvallin koulukuntana tunnetussa tutkimussuuntauksessa. Kolmas selkeä professorilinja on M. G. Schybergsonista alkava ruotsinkielisten tutkijoiden linja, joka on jatkunut vahvana erityisesti Åbo Akademiassa. Historian kenttä on sittemmin laajentunut niin, ettei todellisia koulukuntia kenties enää voi hahmottaa samaan tapaan kuin aikaisemmin.

²⁸ Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen oli alun perin nimeltään Georg Zacharias Forsman. Saatuaan aatelisarvon vuonna 1882 hän alkoi käyttää nimeä Yrjö-Koskinen ja jätti sillä nimellä jälkensä Suomen poliittiseen historiaan. Tässä teoksessa on käytetty tilanteesta riippuen nimimuotoja Yrjö-Koskinen ja Yrjö Koskinen, joista jälkimmäisellä – kirjailijanimellä – hän on jäänyt historiankirjoituksen historiaan.

²⁹ Yhteiskuntahistoria käsitetään teoksessa laajasti historiaksi, jonka teemoihin kuuluvat valtaväestöön kuuluvien ryhmien lisäksi instituutiot ja organisaatiot sekä esimerkiksi sosiaaliset suhteet, näkemykset ja mentaliteetit, mutta myös muun muassa marginaaliryhmät, köyhät, sairaat, rikolliset sekä uskonnolliset ja etniset vähemmistöt. Määrittelystä esimerkiksi: Immonen, K. 1990, 352.

Kaavio 1. Historian professorit ja heidän ohjaajansa Suomessa vuosina 1834–2016. Lähteet: Taulukko 1–2 ja niissä mainitut lähteet.

Historian alan väitöskirjat 1850-luvulta 2010-luvulle

Tutkija- ja tohtorikoulutuksessa väitöskirja on ollut oleellinen volyymin ja tiettyyn rajaan asti myös tutkimussuuntauksien osoittaja.³⁰ 1800-luvun puolimaista alkavan tarkastelujakson aikana on tapahtunut muutoksia väitöskirjan muodossa ja sen roolissa tohtoritutkinnon osana, mutta tässä keskitytään ennen muuta määrällisiin muutoksiin ja yleiskuvaan. Siten esimerkiksi tarkempi tutkimusteemoittainen tai historian osa-aloittainen tarkastelu jää vähemmälle, koska niitä on selvitetty aiemmassa tutkimuksessa ja syvällisesti toisaalla tässäkin teoksessa.³¹

Taulukko 5. Historian alan väitöskirjat Suomessa vuosina 1852–2016. Lähteet: Mäkelä-Henriksson - Puupponen 1978; Ahtiainen - Tervonen 1996; Kangas - Hietala - Ylikangas (toim.) 2009; Karonen 2010; Heininen 2011; MELINDA -tietokanta; Juuli -tietokanta; yliopistojen julkaisutietokannat.³²

Vuodet	Humanistis-yhteiskuntatieteellisistä suuntautuneet väitökset (N)	Kirkko- ja/tai oikeushistorian väitökset (N)	Yhteensä historian alan väitöksiä vuodessa	Naisia kaikista väittelijöistä (N)	Naisia kaikista väittelijöistä (%)
1852–1859	3	1	0,5	0	–
1860–1869	4	1	0,5	0	–
1870–1879	5	1	0,6	0	–

³⁰ Sen sijaan tässä ei käsitellä yliopistojen antamaa perustutkintokoulutusta (kandidaatit, maisterit).

³¹ Väitöskirjojen teemoittaisesta jaksottelusta erityisesti: Ahtiainen - Tervonen 1996; Strömberg 1998b; Karonen 2010.

³² Eri lähteiden tiedot ovat osin poikkeavia, mutta tekijä on koostanut niiden pohjalta tämän vahvasti suuntaa antavan listauksen. Tekijä kiittää HuK Wiivi Jouttijärveä, HuK Tuija Kauhasta, HuK Heikki Kämäräistä ja FM Ville Salmelaa avusta tietokannan kokoamisessa.

1880– 1889	12	0	1,2	0	–
1890– 1899	17	1	1,8	1	6
1900– 1909	24	5	2,9	2	7
1910– 1919	19	1	2	0	–
1920– 1929	17	5	2,2	0	–
1930– 1939	29	7	3,6	3	9
1940– 1949	26	3	2,9	5	18
1950– 1959	40	3	4,3	5	12
1960– 1969	44	14	5,8	6	11
1970– 1979	67	19	8,6	13	15
1980– 1989	82	24	10,6	23	22
1990– 1999	211	24	23,5	55	23
2000– 2009	281	39	32	123	38
2010– 2016	226	28	36,3	149	59
Yhteensä	1 107	176	7,0	385	30

Historia on ollut koko jakson ajan vireä ja tuloksellinen tutkimusala. Samaan tapaan kuin monissa muissakin tieteissä, myös historiassa volyymi on ajan saatossa kasvanut

merkittävästi. 1850–1870-luvuilla väitöksiä ilmestyi noin joka toinen vuosi, mutta sen jälkeen tahti on tihentynyt. Päiviö Tommilan mukaan historia oli esimerkiksi jaksolla 1880–1918 Helsingin yliopiston suosituin väittelyaine, josta tohtoreita valmistui enemmän kuin kahdessa seuraavaksi suosituimmassa aineessa (kirjallisuus ja matematiikka) yhteensä.³³ Jo 1900-luvun alussa väitösten määrä nousi noin kahteen vuodessa, ja viiden väitöksen vuositahtiin päästiin 1960-luvun loppuun mennessä. Väitöstahti ei sittemmin 1970- ja 1980-luvuilla noussut kovinkaan merkittävästi tai ainakaan samanaikaisesti kasvaneiden resurssien mukaisesti: uusien yliopistojen kesti jonkin aikaa rakentaa tehokas tohtorikoulutusjärjestelmä, mikä osaltaan selittää myös esimerkiksi edelleen jatkunutta Helsingin ja Turun kasvattien suurta osuutta kaikista maan historian professoreista. Viimein 1990-luvulta on alkanut suoranaisten väitöskirjatulva: vuosisadan viimeisenä vuonna tohtoreita valmistui 39 – määrä, joka on ylitetty toistaiseksi vain kaksi kertaa (2013, N = 45, 2014, N = 43).

Tohtorikoulutuksen uudistaminen sai vauhtia opetusministeriön (nykyisin opetus- ja kulttuuriministeriö) rahoittamissa tutkijakouluissa. Historian alalla oli aluksi useita pieniä kouluja, joista aikanaan muotoutui vuosina 1999–2015 toiminut historiatieteen tutkijakoulu (myöhemmin tohtoriohjelma). Siinä olivat mukana kaikki maan historian alan laitokset. Tutkijakoulu rahoitti toiminta-aikanaan yhteensä yli 50 tohtorikoulutettavaa, joista käytännössä kaikki valmistuivat tohtoreiksi. Historiatieteen tutkijakoulun lisäksi historian jatko-opiskelijoita työskenteli myös monitieteisissä ja lähitieteenalojen tutkijakouluissa. Tutkijakoulut olivat tärkeä osa historian alan tohtorikoulutuksen kokonaisuutta ajatellen, vaikka suurin osa tohtoreista teki perinteiseen tapaan tutkimusta säätiöiden ja yliopistojen omilla varoilla tai muun työn ohessa. Suomen historian alan laitokset ja oppiaineet ovat säännönmukaisesti kuuluneet yliopistojensa tuloksellisimpiin tohtorikouluttajiin.

Naisten osuus väittelijöistä on kasvanut merkittävästi tutkimusjakson aikana. Suomen ensimmäinen naistohtori oli E. G. Palménin oppilas Tekla Hultin, joka sittemmin siirtyi toimittajaksi ja toimi näkyvästi ja rohkeasti poliitikkona. Elina Katainen toteaa, että autonomian ajalla Helsingin yliopistossa väitteli yhteensä kymmenen naista, joiden aihepiireistä kuusi liittyi historiaan. Itsenäisyyden alkuaikoina naisten osuus Suomen kaikista humanistisen alan väittelijöistä oli edelleen vähäinen: 1920-luvulla väittelijöitä ei ollut yhtään ja 1930-luvullakin kaikilla aloilla yhteensä vain 10. Historiantutkijoita heistä olivat Katri Laine, Sisko Vilkkama ja

³³ Esimerkiksi Tommila 2003b, 52. Vrt. myös Heikkilä, M. 2001b, 445; Tommila 2002, 59.

Maija Rajainen.³⁴ Kirkkohistoriasta vuonna 1952 väitellyt Eira Paunu oli maan ensimmäinen teologian tohtoriksi väitellyt nainen.³⁵ 1960-luvun loppuun mennessä historian alalta oli väitellyt 22 naista. Määrä jäi näin alle kymmenesosaan väittelijöiden kokonaismäärästä. Silti naistohtorien määrä kestää vertailun esimerkiksi länsinaapuriin, sillä Ruotsissa naispuolisia tohtoreita oli valmistunut samalla jaksolla viisi vähemmän, vaikka väitöskirjoja oli valmistunut kaksi ja puoli kertaa enemmän kuin Suomessa.³⁶

Naisväittelijöiden määrä ylitti 20 prosentin määrän ensimmäisen kerran 1980-luvulla, ja erityisesti 2000-luvulla muutos on ollut nopea, sillä tätä kirjoitettaessa jo lähes kaksi kolmesta tohtoriksi valmistuvasta on naisia. Samaan aikaan vuosittain valmistuvien tohtorien määrä on noussut reilussa kolmessa vuosikymmenessä kolminkertaiseksi.

Tietoisku: Historian väitöskirjojen aikakaudet, julkaisukielet ja väitösyliopistot 1850-luvulta 2010-luvun jälkipuoliskolle (Petri Karonen)

Väitöskirjojen määrästä, niissä käsitellyistä aikakausista sekä valmistuneiden väitöskirjojen jakaumasta voidaan esittää tilastotietoja. Sekä aikakautta että historian alaa koskevat luokitukset ovat kirjoittajan ja noudattavat hänen käsitystään luokituksista: niinpä esimerkiksi ”Suomen historian” alle on yhdistetty myös Suomen, Skandinavian ja Pohjoismaiden historia sekä Nordisk historia. Luokitukset on tarkoituksella jätetty karkeiksi, jotta niiden avulla suuret linjat saataisiin näkyviin. Silti teemojen ja aihepiirien rajat ovat usein häilyvät, kuten esimerkiksi Suomen ja talous historian tai Suomen ja poliittisen historian osalta.

Taulukko 6. Suomessa vuosina 1852–2016 julkaistut historian alan väitöskirjat aikakauden ja oppialan mukaan. Lähteet: taulukko 5 ja siinä mainitut lähteet.³⁷

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
Vanha aika	1	39	0	2	0	0	3	3	0	48
Keskiaika	18	36	0	7	0	0	6	1	0	68

³⁴ Tarkemmin Irma Sulkusen ja Tiina Kinnusen esitys tässä teoksessa; Katainen 2000, 321, 329–331; Katainen, Kinnunen, Packalén, Tuomaala (toim.) 2005 ja erityisesti Kaarninen, M. 2005, 303–324.

³⁵ Lehtiö 2013.

³⁶ Väittelijöiden määrä Ruotsissa 689 ja Suomessa 276. Tietokanta kaikista historian alan väitöksistä Ruotsissa 1852–2016 (kirjoittajan hallussa).

³⁷ Mikäli väittelijällä on useampia väitöskirjoja samalta oppialalta, on mukaan laskettu vain ensimmäinen teos.

1500-luku	19	8	0	1	0	0	6	0	0	34
1600-luku	42	13	0	1	0	0	5	2	0	63
1700-luku	64	22	0	0	0	1	9	1	0	97
1800-luku	85	24	7	4	6	7	29	4	0	166
1900-luku	165	113	28	40	91	7	63	6	3	506
Useita aikakausia	151	59	18	11	11	10	26	12	3	301
Yhteensä	545	314	53	56	108	25	147	29	6	1 283

Lyhenteet: A = Aikakausi; B = Suomen ja muiden Pohjoismaiden historia; C = Yleinen historia; D = Talous- ja sosiaalhistoria; E = Kulttuurihistoria; F = Poliittinen historia; G = Aate- ja oppihistoria; H = Kirkkohistoria; I = Oikeushistoria; J = Muu; K = Yhteensä

Taulukon perusteella pisimpään oppialoina Suomessa tunnustetut Suomen ja yleisen historian alat ovat kaikkein suosituimpia väittelyoppiaineita. Odotusten mukaisesti ennen muuta lähihistorian (tässä ymmärretty 1800- ja 1900-lukujen ja sitä nuoremman ajan historiaksi) teemat korostuva kaikilla oppialoilla. Keskiäikää edeltävät aikakaudet ovat olleet yleisen historian alaa, samoin enin osa keskiajan tutkimuksesta. Kiintoisaa on, että reformaation, vastareformaation ja valtionrakennuksen kannalta ainakin kaikkialla Euroopassa keskeinen 1500-luku on herättänyt lähes kautta aikain Suomessa poikkeuksellisen vähän mielenkiintoa.

Taulukko 7. Suomessa vuosina 1852–2016 julkaistujen väitöskirjojen julkaisukieli. Lähteet: Taulukko 5 ja siinä mainitut lähteet.

Väitöskirjan julkaisukieli	N	%
Suomi	802	63
Englanti	247	19
Ruotsi	149	12
Saksa	62	5
Ranska	12	1
Muu	11	1

Noin kaksi kolmesta Suomessa puolustetuista väitöskirjoista on kirjoitettu suomeksi. Ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja oli tunnetusti G. Z. Forsmanin (Yrjö-Koskinen) *Nuijasodan syyt ja alku Pohjanmaalla* (1858). Se oli tarkastelujakson neljäs historian alan väitöskirja: ensimmäinen oli Edvard Grönbladin *Nya bidrag till belysande af Finlands medeltid* (1852). Ensimmäinen³⁸ saksankielinen väitös puolestaan oli Jaakko Gummeruksen kirkkohistorian alaan kuulunut *Beiträge zur Geschichte des Buss- und Beichtwesens in der schwedischen Kirche des Mittelalters* (1900). Humanistis-yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneen historiantutkimuksen puolella ensimmäinen saksan kielellä väitellyt oli U. L. Lehtonen vuonna 1904. Sattumaa tai ei, mutta 1900-luvun alkupuoliskolla saksankielisellä väitöskirjalla oppineisuutensa Suomessa osoittaneista 13 henkilöstä peräti yhdeksän päätyi aikanaan professoriksi Helsingin yliopistoon tai Åbo Akademiin.³⁹ Ensimmäinen englanninkielinen väitös oli Jorma Vallinkosken *The History of the University library at Turku 1640–1722* (1948). Varsinaisesti englannin kielen voittokulku tässä merkityksessä alkoi vasta 1970-luvulla, jolloin tarkastettiin 12 väitöskirjaa; seuraavalla vuosikymmenellä määrä ei suinkaan kasvanut. 1990-luvun väitöskirjabuumin myötä myös englanniksi kirjoittaminen laajeni: vuosikymmenen mittaan väiteltiin englanninkielisellä väitöskirjalla useammin kuin sitä edeltäneiden lähes 150 vuoden aikana yhteensä.

Tiivistys eri yliopistojen väitösten määrästä näkyy oheisesta taulukosta. Taulukko on jaettu kahtia vuoden 1965 kohdalta, jotta uusien yliopistojen ja laitosten tuloksellisuus saadaan vertailukelpoiseksi.

Taulukko 8. Väitöskirjojen määrät yliopistoittain 1852–2016. Lähde: Taulukko 5 ja siinä mainitut lähteet.

Väittelypaikka	Väitöksiä ennen vuotta 1965	Vuodesta 1965 alkaen	Yhteensä väitöksiä	%
HY	216	475	691	53,5
JoY/ISY	(ensimmäinen väitös 1977)	62	62	5
JY	(ensimmäinen väitös 1969)	108	108	9

³⁸ Tarkasti ottaen J. R. Danielson-Kalmari oli jo 1878 julkaissut saksankielisen dosentinväitöskirjansa, mutta sitä ennen jo laatinut suomenkielisen lisensiaatintutkimuksen (väitöskirjan de facto).

³⁹ Jaakko Gummerus (kirkkohistoria), U. L. Lehtonen, Gabriel Rein (nuor.), K. R. Brotherus (valtio-oppi), Johannes Sundwall, Arno Malin (myöhemmin Maliniemi), Lolo Krusius-Ahrenberg, Vilho Niitemaa sekä Erkki Kuujo. Myös Karjalan kannaksella talvella 1940 kaatuneet Gunnar Mickwitz ja Anders Donner olivat väitelleet saksankielisellä opinnäytteellä.

OY	(ensimmäinen väitös 1974)	89	89	7
TaY	1 (ensimmäinen väitös 1961)	85	86	7
TY	13 (ensimmäinen väitös 1927)	158	171	13
ÅA	21 (ensimmäinen väitös 1929)	48	69	5
Muu	(ensimmäinen väitös 2003)	7	7	0,5
Yhteensä	246	1 019	1 265	100

Helsingin yliopiston ylivoima väitöskirjojen määrässä on koko jaksolla selkeä, mutta tilanne tasoittuu jossain määrin, kun rajavuodeksi otetaan 1965. Silti lähes puolet väitöskirjoista on laadittu maan suurimpaan yliopistoon, Turun seuratessa toisena. Uusista yliopistoista Jyväskylän yliopisto on ainoa sadan väitöksen yli päässyt yksikkö.

Taloudelliset voimavarat: perusrahoitus, apurahat, projektit ja huippututkimuksen tuki

Henkisten resurssien lisäksi tehokkaaseen työskentelyyn tarvitaan rahoitusta.

Historiantutkijoiden osuutta tutkimusrahoituksen kokonaisuudesta on vaikea arvioida, sillä rahoittajatahot ovat tarkastelujakson aikana muuttaneet useaan kertaan muotoaan, ja saatavilla olevat tiedotkin ovat puutteellisia tai vaikeasti löydettävissä. Siksi seuraavassa tyydytään vain pääpiirteiden esittelyyn.⁴⁰

Autonomian aikana ja 1900-luvun alkupuolella rahoitusmahdollisuudet olivat niukemmat kuin Suomen Akatemian perustamisen (1948) jälkeen, jolloin rahoitusta alettiin myöntää sekä henkilökohtaisesti yksittäisille tutkijoille että suuriin hankkeisiin. Sitä ennen historiantutkimus oli paljolti yhtäältä valtiollisten ”tilaushankkeiden” ja toisaalta vielä varsin vähälukuisten ja -varaisten säätiöiden ja rahastojen tuen varassa. Allan Tiitta on laskenut historiantutkimuksen saaneen apurahoina vuosina 1919–1959 eniten avustusta eli peräti

⁴⁰ Alaluvussa mainittujen lähteiden lisäksi: Immonen, K. 1990; Tommila 1998b, 107–109.

kolmanneksen kaikista humanistisille tieteille myönnettyistä varoista.⁴¹ Tiitta on tutkinut myös Suomen Akatemian humanistisen toimikunnan vuosina 1951–1961 myöntämän rahoituksen jakautumista eri tieteenaloille: historian osuus kokonaispotista oli 34 prosenttia.⁴²

Suomen Akatemian uudistuksen (vuonna 1970) jälkeen tilanne muuttui, eikä historian ja arkeologian ryhmä enää päässyt uuden humanistisen toimikunnan aikana lähellekään edellä mainittuja suhteellisia osuuksia. Huippuvuonna 1981 prosenttiosuus kokonaisrahoituksesta oli 31, mutta tavallisesti liikuttiin 25 prosentin tuntumassa. Vuonna 1991 prosenttiosuus sukelsi 17:ään.⁴³ Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnassa (KY-toimikunta) vuosina 2005–2016 historia ja arkeologia on saanut keskimäärin noin 10 prosenttia jaettavana olevista määrärahoista. Määrärahojen absoluuttinen määrä on toki kasvanut merkittävästi sitten 1980-luvun, jolloin esimerkiksi vuonna 1987 historia ja arkeologia sai noin 5,6 miljoonaa markkaa. Summa vastaisi vuoden 2016 rahassa noin 1,7 miljoonaa euroa: viimeksi mainittuna vuonna KY-toimikunta myönsi historiantutkimukselle ja arkeologialle noin 4,5 miljoonaa euroa.⁴⁴

Kilpaillun tutkimusrahoituksen määrän kasvu toimintaedellytysten parantumisen taustalla on ollut kiistatonta viimeistään 1990-luvulta alkaen. Toisaalla tässä teoksessa esitellään eräitä keskeisiä tutkimushankkeita, joihin ei siksi seuraavassa puututa.⁴⁵ Sen sijaan huomio kiinnittyy ennen muuta Suomen Akatemian kautta täytettyihin tutkijaprofessoreihin sekä varsinkin vuodesta 1995 lähtien nimitettyihin akatemiaprofessoreihin, jotka kummatkin ovat olleet merkittävä lisä myös historiantutkimuksen voimavaroihin. Ensimmäinen historian alan tutkijaprofessori oli Tuomo Polvinen (Helsingin yliopisto), joka useaan eri otteeseen hoiti tehtävää lähes 15 vuoden ajan 1970-luvun lopulta 1990-luvun puoliväliin saakka. Polvinen, kuten vuosina 1980–1983 tutkijaprofessorina toiminut Juhani Paasivirta (Turun yliopisto), keskittyi tutkimuksissaan uuden ajan Suomen ja Euroopan poliittiseen historiaan.⁴⁶

⁴¹ Tiitta 2015, 33–37, taulukko 8–9. Historiantutkijoiden keräämä reilu 56 miljoonan (vanhan) markan potti ei kuitenkaan ollut lähellekään luonnontieteiden eniten rahoitettua kemian alaa (yli 234 miljoonaa markkaa), mutta oli luonnontieteissäkin oltu kunniakkaalla kolmannella sijalla heti metsätalouden jälkeen (lähes 77 miljoonaa markkaa).

⁴² 1950- ja 1960-luvulla rahoitusta saivat, kuten toisaalla tässä teoksessa osoitetaan, muun muassa sellaiset pitkäkestoiset aineiston keruuseen keskittyneet hankkeet kuin Arvi Korhosenideoima laaja mikrofilmien kuvaus Ruotsin arkistoista, Pentti Renvallin Suomen historian perustutkimus -projekti sekä Pentti Virrankosken, Eino Jutikkalan ja Armas Luukon johtama tuomiokirjakortistohanke. Tiitta 2004, 278–280, 556, 564.

⁴³ Pohls 2005.

⁴⁴ Suomen Akatemia, Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan rahoituspäätökset 2005–2016 (hakusanat ”historia ja arkeologia” sekä ”historiatieteet”); Lähtenmäki 2016, 203.

⁴⁵ Pauli Kettusen ja Seppo Hentilän osuudet tässä teoksessa.

⁴⁶ Myös Eskola, S. 1997, 3.

Sen sijaan 1996–2001 akatemiaprofessorina työskennellyt Heikki Ylikangas (Helsingin yliopisto) tutki tutkimusryhmineen pitkän aikavälin rikollisuutta Pohjoismaissa, ennen muuta henkirikollisuutta. Muun muassa kaupunki- ja aatehistorian monipuolisena asiantuntijana tunnetun Marjatta Hietalan (akatemiaprofessori vuosina 2002–2007, Tampereen yliopisto) hankkeessa tutkittiin tieteentekijöiden innovatiivisuutta Euroopan ja Yhdysvaltojen kaupungeissa 1800- ja 1900-luvuilla. Suomalaiseen korkealuokkaiseen antiikin- ja keskiajan tutkimuksen perinteeseen liittyi teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian professori Simo Knuuttilan (Helsingin yliopisto) akatemiaprofessuuri, jota hän hoiti yhtäjaksoisesti 15 vuoden ajan 1990-luvun puolivälistä vuoteen 2009 saakka. Knuuttila, joka on myös Historiallisen Seuran tutkijajäsen, on tutkimuksissaan perehtynyt mainittujen aikakausien filosofian historiaan, mihin myös alempana mainitut tutkimuksen huippuyksiköt suoraan liittyvät. Juha Sihvolan (Jyväskylän yliopisto) tutkimustoiminta ja vuonna 2012 myönnetty akatemiaprofessuuri liittyivät samaan tutkimusperinteeseen. Vakavaan sairauteen samana vuonna menehtynyt Sihvola ei kuitenkaan voinut ottaa tehtävää vastaan. Markku Peltonen (Helsingin yliopisto) puolestaan toimii akatemiaprofessorina vuosina 2014–2018 ja tutkii poliittista osallistumista ja valtionmuodostusta 1600–1700-luvun Englannissa. Ja tätä kirjoitettaessa uusin akatemiaprofessuuri historiantutkimuksen alalla kuuluu Hannu Salmelle (Turun yliopisto), jonka tarkoituksena on vuosien 2017–2021 aikana tutkia digitaalisen humanismin ja tekstinlouhinnan keinoin laajoja 1800-luvun sanomalehtiarkistoja ja -tietokantoja; hankkeen pyrkimyksenä on tulkita koko kulttuurin käsite uudelleen.⁴⁷

Tutkimusprojektien ja laajojen hankkeiden näkökulmasta katsottuna merkittävä uudistus tapahtui vuonna 1995, jolloin Suomen Akatemia alkoi jakaa taloudellista tukea tutkimuksen huippuyksiköille. Alkuvaiheissa rahoitus ei ollut kovin runsasta, mutta mitä lähemmäs tämän kirjan kirjoitusaikaa on tultu, sitä merkittävämmäksi on huippuyksikköstatuksen mukanaan tuoma resurssien lisäys noussut. Humanistiset tieteet, kuten ylipäätään ei-luonnontieteelliset alat, eivät tavallisesti ole saaneet kovin suuria osuuksia rahoituksesta: yhteensä vuosina 1995–2017 (vuoteen 2025 päättyvä rahoituskausi) on nimetty yhteensä 141 huippuyksikköä, joista osa useamman kerran. Huippuyksiköistä vain noin joka seitsemäs kohdistui ihmistieteisiin. Historiantutkimuksen alalle huippuyksiköistä ovat kuuluneet ensinnä Simo Knuuttilan (Helsingin yliopisto) johtamat Mielen historia (2002–2007) sekä Filosofisen psykologian, moraalien ja politiikan tutkimus (2008–2013). Helsingin yliopiston kumppanina

⁴⁷ Heikkilä, H. 2007; Akatemiaprofessorit (<http://www.aka.fi/fi/akatemia/tutkimuksen-tekijoita/akatemiaprofessorit/>, viitattu: 25.2.2018).

näissä hankkeissa oli Jyväskylän yliopisto (historian ja etnologian laitos sekä yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos).

Vuosina 2012–2017 toimi Pertti Haapalan (Tampereen yliopisto) johdolla ”Yhteiskunnan historia: kontekstuaalinen analyysi suomalaisen yhteiskunnan rakenteista ja identiteeteistä 1400–2000” -niminen huippuyksikkö, jossa Tampereen yliopiston lisäksi mukana olivat Jyväskylän yliopisto ja Åbo Akademi. Vuosille 2018–2025 huippuyksiköiksi valittiin kaksi historiallista ulottuvuutta hyödyntävää hanketta. Tampereen yliopistossa Pertti Haapalan johdolla toimiva ”Kokemuksen historia” -yksikkö tutkii ihmisten kokemuksia pitkällä aikavälillä, ennen muuta uskon, kansakunnan ja hyvinvointivaltion konteksteissa yhteiskunnan ja yksilön suhdetta analysoiden. Kaius Tuorin (Helsingin yliopisto) johtamassa ”Eurooppalainen oikeus, identiteetti ja historia” -hankkeessa puolestaan analysoidaan muun muassa 1900-luvun alkupuolen kriisien kokemusten ja vaikutusten merkitystä, sitä kuinka ne ovat vaikuttaneet ajatuksiin uudenaikaisesta oikeusvaltiosta ja demokraattisesta Euroopasta. Kaikille historian alan huippuyksiköille leimallista on ollut sekä tutkimuksen kohdistuminen pitkälle aikavälille että monitieteisyys, joiden avulla usein vaikeasti avautuvia probleemeja on pystytty käsitteellistämään aidosti uudella tavalla.⁴⁸

Vuosina 2007–2014 toiminut Finland Distinguished Professor Programme (FiDiPro) -rahoitusohjelma tavoitteli suomalaisten ja muun maailman tiedeyhteisöjen välisen yhteistyön lisäämistä. Rahoitusinstrumentilla pyrittiin rekrytoimaan tavallisesti varsin etabloituneita tutkijoita ”kansallisesti merkittävälle ja [– –] strategisesti keskeisille aloille” keskimäärin 4–5 vuodeksi siten, että tehtävään valittu työskentelisi rahoitusajasta vähintään puolet suomalaisessa yliopistossa tai tutkimuslaitoksessa.

Yhteensä FiDiPro -professuureja täytettiin 57. Historiantutkijoita tai heihin rinnasteisia tutkijoita tuli kahdella ensimmäisellä hakukierroksella (2007 ja 2009) valituiksi kolme. Vuosina 2007–2011 Tampereen yliopistossa tehtävässä toimi diplomatian ja kansainvälisten suhteiden asiantuntija, professori Jussi Hanhimäki (Graduate Institute of International Studies, Geneve, Sveitsi) ja Helsingin yliopistossa (2007–2014) 1800- ja 1900-luvun Euroopan historian asiantuntijana laajasti arvostettu professori Bo Stråth (European University Institute, Italia). Vuonna 2009 Turun yliopistoon valittu professori Peter Kivisto (Augustana College, USA) puolestaan oli varsinaisesti historiaan perehtynyt sosiologi, mutta

⁴⁸ Tiedot huippuyksiköistä Suomen Akatemian verkkosivuilta (<http://www.aka.fi/fi/tiedepoliittinen-toiminta/huippuyksikot/>, viitattu: 25.2.2018).

hän teki tiivistä yhteistyötä Turun yliopiston siirtolaisuutta tutkivien historiantutkijoiden kanssa.⁴⁹

Kansainvälisen täydentävän rahoituksen merkitys on kasvanut myös historiantutkimuksen alalla. Tässä yhteydessä yhteispohjoismainen tärkeä, joskin vielä liian vähän hyödynnetty, rahoitusinstrumentti on ollut Pohjoismaiden ministerineuvoston ylläpitämän NordForskin vuodesta 2007 toiminut Nordic Centre of Excellence -ohjelma. Helsingin yliopiston professori Pauli Kettusen johtama The Nordic Welfare State – Historical Foundations and Future Challenges (NordWel) sai ohjelmasta rahoitusta vuosina 2007–2014 ja toimii tätä kirjoitettaessa edelleen aktiivisesti. Tämä monitieteinen hanke on koonnut hyvinvointivaltiotutkijoita yhteensä kahdeksasta eri yksiköstä kaikista Pohjoismaista.⁵⁰

Euroopan tutkimusneuvosto (ERC) on myöntänyt vuodesta 2007 lähtien eurooppalaisille huippututkijoille huomattavia tutkimusrahoituksia eri uravaiheissa oleville henkilöille. Kilpailu rahoituksista on kovaa, ja niiden saaminen on usein ennustanut menestystä tutkijanuralla. Historiantutkijat ovat onnistuneet ennen muuta hankkimaan Starting grant -rahoitusta. Vuoden 2017 loppuun mennessä suomalaisissa yliopistoissa tehtävää tutkimusta varten on saatu yhteensä 14 kyseiseen kategoriaan kuuluvaa myönteistä päätöstä, joista neljä on myönnetty historian alalle. Taneli Kukkonen (myöntövuosi 2007, Jyväskylän yliopisto) tutki subjektiviteettia ja minuutta keskiajan arabialaisessa ja latinalaisessa ajattelussa. Kaius Tuori (2012, Helsingin yliopisto) tutki eurooppalaisten oikeuskulttuurien perusteita 1900-luvun puolimaissa ja Samu Niskanen (2016, Helsingin yliopisto) puolestaan analysoi keskiajan julkaisutoimintaa Euroopassa. Josephine Hoegaerts (2017, Helsingin yliopisto) yhdistää tutkimuksessaan parlamenttikeskustelut, äänentutkimuksen ja kulttuurihistoriallisen lähestymistavan. Sen sijaan muissa ERC:n kategoriaissa (Consolidator Grant, Advanced Grant) suomalaisten yliopistojen menestys on ylipäättään ollut heikompaa, mutta edellä jo mainittu Bo Stråth (Helsingin yliopisto) sai vuonna 2008 Advanced Grantin tutkimushankkeelleen, jossa analysoitiin Wienin kongressin ja ensimmäisen maailmansodan välisen ajan Euroopan historiaa perustuslakien ja globaalien lainsäädännön näkökulmasta.⁵¹

⁴⁹ FiDiPro -professorit (<http://aka.fi/fi/akatemia/tutkimuksen-tekijoita/fidipro/>) (viitattu: 25.2.2018).

⁵⁰ <https://blogs.helsinki.fi/nord-wel/> (viitattu: 17.3.2018). Kaikki Nordic Centre of Excellence hankkeet löytyvät sivulta <https://www.nordforsk.org/en/funding/funding-schemes/nordic-centre-of-excellence> (viitattu: 17.3.2018).

⁵¹ Tarkemmat tiedot ERC:n kotisivuilta <https://erc.europa.eu/projects-figures/erc-funded-projects> (luettu: 20.3.2018). Hankkeen loppuraportti: Koskeniemi & Stråth 2014.

Edellä on pikaisin piirroin käsitelty suurimpia tutkimusrahoitukseen liittyneitä muutoksia ja resurssien jakoon liittyviä perusteita. Niillä kaikilla on ollut oma merkityksensä siihen, mikä on ollut historiantutkijoille mahdollista tutkimuksen, opetuksen ja yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen saralla. Alalle suunnatusta rahoituksesta kokonaisuutena, joka siis sisältäisi sekä valtion budjettirahoituksen että erinäiset täydentävistä lähteistä saadut varat, on tietoja kattavasti saatavissa vasta 1990-luvun lopulta lähtien. Vaikka arviot ovat luonnollisesti varsin karkeita, niin silti historian ja arkeologian osuus kaikista humanisteille allokoiduista resursseista oli vuonna 1997 yhteensä noin 13 prosenttia. Vuonna 2001 suhteellinen osuus oli noussut prosenttiyksikön. Samaan aikaan (1997–2001) rahoituksen kokonaismäärä kasvoi 6,9 miljoonasta eurosta 9,5 miljoonaan euroon. Viimeksi mainittu summa vastaa noin 11,6 miljoonaa euroa vuoden 2016 rahassa.⁵² Keskimäärin vuosina 2012–2016 historian ja arkeologian alojen käytössä olleet taloudelliset resurssit olivat noin 17 prosenttia humanistisille tieteille allokoiduista, mikä tarkoitti reilua 18 miljoonaa euroa vuodessa.⁵³ Periaatteessa rahoitustilanne on hyvä, mikä samalla kertoo historian alan ankarasta hakupaineesta. Erinomaisia tekijöitä on siis runsaasti ja resursseja, kuten aina, liian vähän.

Tässä ei voi tarkemmin puuttua varsinaisiin tilaustutkimuksiin, mutta silläkin alalla on tapahtunut merkittävää muutosta sitten 1980- ja 1990-lukujen, sillä tilaustutkimusten alalla kilpailutilanne on alan tutkimuksen tarjoajien määrän lisääntymisen vuoksi kiristynyt merkittävästi. Samalla historiahankkeita tilaavien yhteisöjen ja yritysten halukkuus maksaa ammattitaitoisesta työstä reilu korvaus näyttää selkeästi vähentyneen tai ainakin se tuntuu keskittyvän vain pieneen joukkoon tilaajia. Tilannetta ei varsinkaan yliopistojen yhteydessä tai mahdollisesti yliopistojen kautta tilattujen historiahankkeiden kohdalla ole helpottanut se, että usein näiden niin sanottujen täydentävän rahoituksen hankkeiden yleiskustannukset ovat nousseet erittäin korkeiksi.

⁵² STT 2003, 228 (taulukko 2).

⁵³ OKM, Vipunen (luettu: 1.3.2017).

